

ШЛЯХИ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Кучер В.Л.,

студентка 4 курсу

факультету міжнародних відносин

Інститут економіки та міжнародних відносин

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

(м. Ужгород, Україна)

This paper proposes and describes ways to update and improve the trends of higher education in Ukraine, and also indicates the strategic challenges facing Ukraine in the process of higher education reform.

XXI століття – це епоха глобальних соціальних перетурбацій, які треба пережити світовому співтовариству на хвилі технологічних та соціокультурних змін – таких же важливих і доленосних для людства, як індустріальна та демократична революції. Перша половина XXI ст. в усьому світі пройшла під лозунгом гострої критики системи освіти взагалі та вищої зокрема, як такої, що не відповідала рівню вимог виробництва, науки та культури. Традиційні системи освіти загострювали суперечності між орієнтацією на систему знань, умінь і навичок як основу підготовки людини до життя та її особистісним розвитком. Криза виявилася передусім у невідповідності потреб суспільства, його можливостей, освітнього і культурного рівнів запитам особистості.

Інновації в системі вищої освіти пов'язані з внесенням змін у традиційну масову практику. Існують такі тенденції оновлення світового освітнього простору.

Перша тенденція — орієнтація більшості країн на перехід від елітної освіти до високоякісної освіти для всіх.

Друга тенденція — поглиблення міждержавного співробітництва у галузі освіти, яке залежить від потенціалу національної системи освіти і від рівня умов партнерства держави й окремих учасників.

Третя тенденція — збільшення гуманітарної складової у світовій освіті в цілому за рахунок введення дисциплін політології, психології, соціології, культурології, екології, ергономіки, економіки.

Четверта тенденція — значне поширення нововведень за умов збереження національних традицій, що склалися, та національної ідентичності країн і регіонів.

Реформування вищої освіти передбачає:

- перехід до динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, що дасть змогу задовольняти можливості особистості в набутті певного освітнього та кваліфікаційного рівня за бажаним напрямом відповідно до її здібностей та забезпечити її мобільність на ринку праці;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за формами, програмами, термінами навчання і джерелами фінансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожної людини і держави в цілому;
- підвищення освітнього і культурного рівня суспільства, створення умов для навчання протягом усього життя;
- піднесення вищої освіти України до рівня вищої освіти в розвинутих країнах світу та її інтеграція у міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Стратегічними завданнями реформування вищої освіти є:

- перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості в здобутті певного освітнього та кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей;
- формування мережі вищих навчальних закладів, яка за освітніми рівнями, типами навчальних закладів, формами і термінами навчання, джерелами фінансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожного регіону і держави в цілому;
- піднесення вищої освіти України на рівень досягнень розвинутих країн світу та її інтеграція в міжнародне науково-освітнє співтовариство.

Пріоритетні напрями реформування вищої освіти такі:

- прогнозування потреб держави, регіонів, галузей державної системи добору і навчання талановитої молоді, розроблення і запровадження механізмів її державної підтримки;
- оптимізація мережі вищих навчальних закладів та їх структури, проведення організаційно-структурних змін у системі вищої освіти, спрямованих на розвиток навчальних закладів різних типів, підвищення ролі та значущості університетської освіти в реалізації стратегічних цілей освіти;
- створення умов для розширення можливостей громадян здобувати вищу освіту певного рівня за бажаним напрямом;
- розроблення нових моделей різних рівнів вищої освіти; визначення її державного компонента; широке інтегрування в міжнародну систему освіти;
- оновлення змісту вищої освіти, запровадження ефективних педагогічних технологій; створення нової системи методичного та інформаційного забезпечення вищої школи; входження України в трансконтинентальну систему комп'ютерної інформації;
- демократизація, гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу, органічне поєднання в ньому національного та загальнолюдського начал;
- організація навчання як безперервної науково-виробничої діяльності з найповнішим використанням наукового потенціалу вищої школи;
- ефективне використання кадрового потенціалу вищої школи у навчально-виховному процесі та науковій роботі, залучення до педагогічної діяльності у вищих навчальних закладах талановитих учених академічних та галузевих науково-дослідних інститутів, провідних фахівців різних галузей виробництва і культури.

Основними шляхами реформування вищої освіти є:

- розроблення та впровадження науково обґрунтованої методики визначення перспективної потреби держави у фахівцях з різним рівнем кваліфікації, визначення обсягів їх підготовки у вищих навчальних закладах;
- аналіз демографічних даних і прогнозування чисельності випускників загальноосвітніх шкіл до 2006 р. за регіонами;
- розроблення та впровадження аналітичних, статистичних, імітаційних, ситуаційних моделей прогнозування обсягів підготовки фахівців з урахуванням розвитку галузей господарства та особливостей регіонів України;
- поєднання можливостей державної і недержавної системи вищої освіти для підготовки фахівців різних спеціальностей з урахуванням запитів окремих регіонів;

- удосконалення системи комплектування контингенту студентів вищих навчальних закладів;
- визначення напрямів базової вищої освіти та відповідних спеціальностей за кваліфікаційними рівнями, розроблення кваліфікаційних характеристик фахівців з урахуванням вітчизняного досвіду та за участі замовників;
- оптимізація мережі вищих навчальних закладів на основі наукового аналізу схеми їх розміщення; визначення місця і змісту університетської освіти, перетворення університетів у провідні національні освітні, наукові, культурні та методичні центри;
- створення навчально-наукових комплексів (університет, інститут, коледж, технікум, професійне училище тощо), міжнародних університетів у їхньому складі; регіональних і галузевих університетів;
- створення в Україні спільних з іншими державами вищих навчальних закладів; розширення практики обміну педагогічними працівниками з провідними зарубіжними вищими навчальними закладами; використання вищих навчальних закладів інших країн для здобуття вищої освіти громадянами України;
- забезпечення міжнародного визнання дипломів вищих навчальних закладів України;
- розроблення системи діагностики якості освіти та системи тестів для визначення відповідності рівня освіти державним стандартам;
- акредитація вищих навчальних закладів усіх рівнів та форм власності.

Особливості оновлення вищої освіти України такі:

- структура вищої освіти за своїми ідеологією та цілями узгоджена зі структурами освіти більшості розвинутих країн світу;
- створено систему вищих навчальних закладів, заснованих на недержавній формі власності;
- зросла частка фахівців з таких спеціальностей, як економіка, менеджмент, маркетинг, міжнародне право, банківська справа, обіг цінних паперів, бізнес тощо;
- введено систему кредитування навчання студентів і правового соціального захисту молоді щодо можливостей здобуття вищої освіти;
- зміна політики та соціальних пріоритетів внесла принципово нову парадигму освіти і виховання, наприклад, відбувся перехід від виховання громадянина певної країни до виховання громадянина світу, людини відповідальної, освіта та мораль якої відповідають складності завдань, які їй доведеться вирішувати.

Міністерство освіти і науки України, Міжнародна асоціація університетів та Європейський центр вивчення вищої освіти як підрозділи ЮНЕСКО, Рада Європи щодо вироблення єдиних вимог до рівня освіти ведуть активну роботу, спрямовану на введення у вищих навчальних закладах України Державних стандартів підготовки фахівців з вищою освітою.

Державні стандарти вищої освіти передбачають:

- урахування європейського рівня вимог до вищої освіти, що сприятиме більш повному входженню України до світового освітнього простору;
- гуманістичне спрямування освіти, нормативна частина якої забезпечується обов'язковим вивченням соціально-гуманітарних дисциплін: права, екології, етики, філософії, світової та вітчизняної культури тощо;

- надання гуманістичної спрямованості фундаментальним і спеціальним дисциплінам;
- забезпечення європейського рівня формування освіти та вироблення професійних навичок, виховання гармонійно розвиненої, соціально активної толерантної людини з високими духовними якостями, здатної до саморозвитку і самовдосконалення;
- впровадження ступеневої системи вищої освіти і введення нових освітньо-кваліфікаційних рівнів "бакалавр" та "магістр".

Особливість сучасного розвитку освіти — її інформатизація та комп'ютеризація навчання, які набули значного поширення наприкінці ХХ ст. Реалізація цих нововведень стала можливою завдяки розвитку нового наукового напрямку — інформатики.

Одним із засадничих принципів сучасної освіти має бути дотримання принципу світоглядного та культурного самовизначення людини. Тобто в особистісному ракурсі відбувається заміна стереотипів поведінки й образу мислення, а моделлю сучасної особистості стає "інноваційна людина", що перебуває у стані пошуку. Провідною умовою навчання має стати формування в людині дослідницької позиції, а винахідливість — архетипом життєдіяльності.

Характерною рисою оновлення професійної підготовки майбутніх фахівців стає особистісно орієнтована освіта, спрямована на індивідуальний професійний розвиток особистості, у ході якої формується готовність молодшої людини до науково обґрунтованого розуміння особистісно-професійних якостей, внаслідок чого вона буде своєю "Я – концепцією" та виробляє стратегію професійної діяльності. Для реалізації особистісно зорієнтованої освіти необхідно створювати відповідні умови, які забезпечать самодостатній розвиток особистості майбутніх фахівців, їх професійну культуру та самосвідомість.

Стратегія трансформації вищої освіти, в тому числі і педагогічної, у зв'язку з підписанням 19 червня 1999 року Болонської декларації, зайняла провідне місце в освітньому просторі України. За цією декларацією всі країни-учасниці зобов'язалися узгодити спільні вимоги, критерії та стандарти національної системи вищої освіти і домовитися про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору до 2010 року. Цим документом також було задекларовано прийняття загальної системи порівняльних освітньо-кваліфікаційних рівнів, зокрема через затвердження додатка до диплома; впровадження у всіх країнах двох циклів навчання за формулою „3+2”, при цьому перший, бакалаврський, цикл має тривати не менше трьох років, а другий, магістерський – не менше двох років; запровадження у всіх національних системах освіти системи обліку трудомісткості навчальної роботи в кредитах, яка працювала б за принципом “навчання впродовж усього життя”; сприяння європейській співпраці щодо забезпечення якості освіти; розробка порівняльних критеріїв і методів оцінки якості; усунення перешкод на шляху мобільності студентів і викладачів у межах визначеного простору; забезпечення привабливості європейської системи освіти, яка полягає в залученні в Європу більшої кількості студентів з інших регіонів світу.

Національна система освіти зустрілася зі складною політичною й організаційною проблемою – належним чином інтегруватися в Зону європейської вищої освіти.

Ураховуючи положення Болонської декларації, Україна також взяла курс на вдосконалення системи вищої освіти. В першу чергу Міністерством освіти і науки України було визначено пріоритети освітньої політики. Серед них :

- європейська якість і доступність освіти, що пов'язано із спрямованістю нашої країни на європейську інтеграцію;
- реформування заробітної плати педагогів і науковців, розв'язання соціальних проблем працівників галузі, зокрема впровадження житлових кредитів для вчителів та реалізація формули «Щасливий учитель – щасливий учень»;
- демократизація освіти, тобто державно-громадське управління;
- духовна зорієнтованість освіти;
- поєднання освіти, науки та виробництва (це і підтримка досліджень, комерціалізація наукових розробок та патентів, підтримка винахідництва, стимулювання сфер бізнесу та підприємств до впровадження винаходів, а також реорганізація фінансування наукової діяльності – від утримання до фінансування самих досліджень).

З метою розвитку національної вищої школи, адаптації її до ринкових умов та інтеграції в європейський простір 17 лютого 2004 року Верховною Радою України було прийнято Закон «Про внесення змін до державних законодавчих актів України (у сфері вищої освіти)», спрямований на забезпечення автономізації та економічної самостійності ВНЗ. Цей закон дає можливість поліпшити фінансово-економічне становище вищої освіти, соціальне становище викладачів та студентів, ефективніше використовувати фінансові ресурси, додатково залучати для підготовки фахівців кошти підприємств і установ, зробити освіту доступнішою для молоді. Цим законом вносяться зміни до Бюджетного кодексу України, які забезпечують фінансування ВНЗ державної і комунальної форм власності різними бюджетними джерелами (статті 89-90). В результаті прийняття відповідних змін до статті 84 Земельного кодексу України забороняється вилучати земельні ділянки державної і комунальної форм власності, закріплені за ВНЗ.

Револьюційним кроком є внесення змін до Закону України „Про оподаткування прибутку підприємств”, яким закладено нову філософію між освітою і виробництвом, бізнесом і наукою. Фактично введено податкову пільгу для підприємств та бізнесменів, котрі витрачають кошти на освіту. Зокрема, кошти підприємств, установ та організацій, які будуть спрямовуватися на професійну підготовку, навчання, перепідготовку або підвищення кваліфікації, організацію навчальних практик, не будуть обкладатися 25% податком на прибуток підприємств. Унесення змін до Закону України „Про плату на землю” звільняє від плати за землю студентські бази, табори відпочинку та структурні підрозділи ВНЗ, які забезпечують його діяльність. Це знизить фінансовий тиск на бюджети ВНЗ і дасть можливість знизити ціну путівок для студентів та викладачів, сприяти їхньому оздоровленню.

Система прогресивних стратегій реформування вищої освіти сприяла тому, що 19 травня 2005 року конференція міністрів освіти європейських країн, що зібралися в норвезькому місті Берген, прийняла рішення про приєднання України до європейського простору освіти. А вже 23 січня 2005 року Міністерством освіти і науки України було розроблено „Програму дій щодо реалізації положень Болонської декларації в системі вищої освіти і науки України”.

Отже, в даному випадку освіта виступила послом щодо інтеграції України в Європу. Інтеграційний процес полягає у впровадженні європейських норм і стандартів в освіті, науці й техніці, поширенні власних культурних і науково-технічних здобутків у ЄС.

У кінцевому результаті такі кроки спрацюватимуть на підвищення в Україні європейської культурної ідентичності та інтеграцію у загальноєвропейський інтелектуально-освітній та науково-технічний простір.

Але, враховуючи стрибкоподібні зміни масштабного характеру, які дещо не адаптовані до ментальності розвитку вищої освіти України, низка учених (В. Журавський, С. Комісаренко, Ю. Якишенко, О. Закусило, В. Кухар та інші) визначили ті перешкоди, які гальмують процес євроінтеграції:

- низька якість навчання (український диплом визнають 40 країн світу, але це визнання академічного рівня. Щоб улаштуватися в країнах Євросоюзу на роботу, яка потребує вищої освіти, наші фахівці повинні скласти перекваліфікаційні іспити, результати яких, як свідчить практика, характеризуються досить низьким рівнем);
- низький рівень мобільності студентів;
- втрата більшістю ВНЗ статусу науково-методичного центру;
- розпорошеність ВНЗ за підпорядкуванням та значна кількість невеликих ВНЗ.

Державні вищі навчальні заклади I-II рівнів акредитації перебувають у підпорядкуванні сімнадцяти, а III-IV – вісімнадцяти органів виконавчої влади. Все це перешкоджає раціональному використанню бюджетних коштів, утіленню єдиної політики підготовки висококваліфікованих кадрів т.д.

У державі необхідна комплексна системна політика, діяльність якої буде спрямована на відновлення у ВНЗ демократичної, творчої атмосфери, перевіреного досвідом академічних традицій. Ціль – створити самокеруючу, саморозвиваючу, живу систему, яка чутливо реагувала б на потреби розвитку в умовах формування інформаційного суспільства.

Отже, приєднання України до Болонської декларації поставило перед молодю державою як нові перспективи у сфері вищої освіти, так і певні перешкоди. Тому реалізація запланованого можлива лише за умови планомірного, систематичного запровадження новацій, які, в свою чергу, узгоджуються з ментальністю, національною ідентичністю, культурною спрямованістю українського етносу. Процес реформування освіти має гармонійно інтегрувати все «чуже» та «своє» в єдину систему та практично віддзеркалитися у діяльності сучасної вищої школи.